

**RELAȚIA *BENT-KINT* ‘INTERIOR-EXTERIOR’
REFLECTATĂ ÎN FUNCȚIILE ABSTRACTE ALE
VERBELOR PREFIXATE ÎN LIMBA MAGHIARĂ.
ANALIZĂ DIACRONICĂ ȘI COGNITIVĂ**

1. Introducere

1.1. Obiectul lucrării și datele lingvistice

Lucrarea face parte dintr-un studiu mai amplu, în cadrul căruia caut răspuns la următoarele întrebări: care sunt condițiile care determină folosirea și atașarea prefixelor la verbe?, care este modul și de ce se schimbă prefixele unor anumite verbe, în timp ce înțelesul inițial se păstrează?. Lucrările sintetice asupra istoriei limbii maghiare (Soltész 1959; Benkő 1991, 1992, 1995; Kiss-Pusztai 2003) vorbesc numai despre cum și când au apărut prefixele verbale, însă nu explică de ce au apărut sau de ce se schimbă ele. Răspunsurile se pot afla mai ușor – așa cum am arătat și în lucrările mele precedente (Fazakas 1996a, 1996b, 2003, 2007) – prin folosirea unor metode noi, nemaifolosite în lingvistica diacronică maghiară, adică prin aplicarea tezelor semanticii cognitive în analiza textelor vechi. În studiu compar semantica diacronică a 16 prefixe verbale, însă în lucrarea de față mă axează pe sensul abstract al prefixelor verbale *be* ‘în(spre)’ și *ki* ‘(spre) afară’¹ între secolele XV și XX.

Datele lingvistice au fost adunate din *Erdélyi magyar szótörténeti tár* (SzT), din *Magyar nyelvtörténeti szótár* (NySz 1890), și din codicele scrise în secolele XV–XVI². Culegerea de date a constat în scoaterea pe fișe a tuturor textelor ce conțin verbe prefixate. Materialul lingvistic nu se limitează la verbe, ci conține și substantive și adjective derivate din verbele prefixate. În vederea unei comparații cât mai ample, folosesc și datele adunate de Páll L. (1999) în disertația scrisă despre relația *BENT*³ ‘înăuntru, interior’ în limba contemporană. Deoarece toate datele nu pot fi prezentate în lucrare, de fiecare dată includ câte un exemplu din fiecare secol, în cadrul fiecărei grupe având grijă ca prima atestare să fie prezentă.

¹ Prefixele verbale maghiare denotă (mai ales) mișcarea. De ex., verbul *ül* înseamnă ‘a sta (undeve)’, însă, dacă primește un sufix, se transformă în verb de mișcare: *leül* ‘a se așeza (undeve)’, *beül* ‘a se așeza înăuntru a ceva’ etc., *le* având înțeles de ‘în jos’, iar *be* ‘în(spre) ceva’. Deci, în cazul fiecărui verb este foarte important să analizăm și direcția denotată de prefix.

² Exemplele din SzT sunt precedate de datare (anul scrierii textului) și urmate de informații referitoare la locul redactării textului și la arhiva în care se află – toate acestea, între paranteze drepte. Lista abrevierilor se găsește în volumele I, V și XIV. Exemplele din NySz 1890 și din codice sunt precedate, și ele, de datările exacte și urmate de abrevieri ale surselor (în paranteze rotunde). Lista abrevierilor se găsește în volumul I din Szarvas–Simonyi 1890.

³ Când mă refer la relații sau la metafore, acestea sunt date în SMALL CAPS, ca să se poată distinge de exemple.

1.2. Metoda folosită

Lingvistica cognitivă ia în considerare, în primul rând, percepția umană și accentuează faptul că limba este un sistem reprezentativ care ne permite conceptualizarea diferită a lumii înconjurătoare în diferite limbi. Nu pentru că am vedea o lume diferită dacă vorbim limbi diferite, ci pentru că o percepem diferit, deci conceptualizăm altfel substanțele, accidentele⁴ și relațiile. Din acestea rezultă modelul universului lingvistic, care este

„[...] o convenție lingvistică care cuprinde toate regulile de percepție lingvistică, și aceste reguli determină modul în care vorbim sau am putea vorbi despre lume, și totodată ele sunt garanții că cealaltă persoană, interlocutorul nostru, înțelege ceea ce vrem să-i spunem” (Szilágyi 1996, p. 105).

Deci nu este vorba că am avea o asemenea viziune asupra lumii, ci mai degrabă modelul lingvistic asupra lumii arată relația noastră cu lumea percepută. Dacă un lucru este într-o relație oarecare cu un alt lucru, regulile de percepție a acelei relații ne permit să nu considerăm cazul, întâmplarea ca fiind una aparte, ci aparținând unei grupe mai mari, care poate conține relații de spațiu, relații complementare, relații între substanțe și accidente, între subiect și obiect sau relații genitivale. Relația reflectată în vorbire, limbă depinde de cum percepem relația respectivă. Mai ales în cazul prefixelor verbale și al regimului lor putem vorbi despre o legătură relațională între (cel puțin) două lucruri. În concluzie: nu depinde nici de verb, nici de regim și nici de prefixul verbal care dintre verbe, prefixe verbale sau regime apar în propoziție, ci totul depinde de regula percepției relației. Aceasta este constantă, și dacă o cunoaștem știm că, pentru a o exprima, avem nevoie de prefix, verb sau regim, în funcție de relația percepută. Înainte să putem vorbi despre structurile semantice ale unei relații, trebuie să determinăm acele criterii pe baza cărora denumim o relație așa cum o denumim.

„Aceste criterii [adică criteriile de percepție – nota n.] trebuie să fie, pe cât posibil, astfel încât să poată fi argumentat prin date lingvistice faptul că ele sunt într-adevăr importante pentru interlocutor, într-adevăr importante în percepția lingvistică, și tocmai acestea sunt importante (deoarece tocmai acest fapt va fi garanția că descriem înțelesul lingvistic și nu altceva)” (Szilágyi 1996, p. 43).

Unul dintre cele mai importante criterii de percepție a relațiilor spațiale este faptul că, pentru a vorbi despre o relație, avem nevoie de (cel puțin) două lucruri (substanțe) dintre care (a) unul să fie mai stabil în comparație cu celălalt (acesta se numește stabil – în continuare S), iar (b) celălalt să fie mai mobil decât S. Stabilitatea nu este determinată de legile fizicii, ci de percepția umană. În limbă, polul S reprezintă acel lucru care nu are libertate de mișcare, în comparație cu un alt lucru

⁴ Substanțele (*szubsztancia*) sunt elementele limbii concepute „substanțial”, ca lucruri existente în sine; în gramatica clasică le numim substantive și pronume. Accidentele (*akcidencia*) denotă însușiri și conduite; acestea se numesc adjective și verbe în gramatica clasică (Szilágyi 1996).

care se află în relație cu polul S și pe care îl numim mobil (în continuare M)⁵. Relația percepută între S și M determină cum ne exprimăm⁶.

Criteriile de percepție a relației BENT–KINT ‘interior-exterior’ sunt următoarele: (a) relația dintre S și M este una asimetrică și poate fi percepută în trei feluri (M se află în S, M ajunge în S, M iese din S); (b) S este mai mare decât M; (c) S poate fi suprafață, spațiu sau asemănător unei substanțe; (d) S poate sau nu să atingă M care ajunge în sau iese din S; (e) există o suprafață (reală sau virtuală) care separă spațiul exterior de cel interior.

Pe baza acestor criterii am putut delimita următoarele categorii ale sensului de bază (vezi și Páll 1999): 1. Verbele prefixate cu *be* și *ki* cu regim sufixat cu *-ba/-be* ‘înspre’ și *-ból/-ből* ‘din’ (în cadrul acestei grupe intră subgrupele următoare: 1.1. spații de tip cameră/circular; 1.1.1. spații de tip cameră; 1.1.2. expresii ce conțin un S de tip circular; 1.1.3. cetatea și orașul ca spațiu de tip circular; 1.1.4. corpul ca spațiu; 1.2. spații de tip apă/recipient; 1.2.1. S conceptualizat ca spațiu de tip apă; 1.2.1. S conceptualizat ca lichid; 1.2.1.b. S conceptualizat ca o stofă; 1.2.1.c. S-ul și M-ul conceptualizate ca materii omogene; 1.2.1.d. S-ul conceptualizat ca materie solidă; 1.2.2. S-ul conceptualizat ca spațiu de tip recipient; 1.2.2.a. S-ul conceptualizat ca spațiu de tip groapă; 1.2.2.b. corpul conceptualizat ca recipient; 1.3. expresii conținând alte tipuri de S; 1.3.1. S conceptualizat ca o pătură; 1.3.2. S conceptualizat ca o rețea, ca un sistem coerent; 1.3.3. S ca text/carte; 1.3.4. S conceptualizat ca o materie din elemente discrete, discontinue; 1.3.5. S conceptualizat ca un obstacol; 1.3.6. relația parte-întreg; 1.3.7. S conceptualizat ca o stofă; 1.3.8. S conceptualizat ca un spațiu compus din numere/sume; 1.3.9. spațiul propriu ca spațiu interior; 1.3.10. există corespondență formală între S și M; 1.3.11. drumul/direcția ca spațiu interior; 1.3.12. sâmburele/planta sau oul ca spațiu interior); 2. Verbele prefixate cu *be* și *ki* care nu cer un regim sufixat cu *-ba/-be* ‘înspre’ și/sau *-ból/-ből* ‘din’ (în cadrul acestei grupe avem următoarele subgrupe: 2.1. S conceptualizat ca un spațiu interior plan, neted⁷; 2.1.1. M-ul acoperă/ poate acoperi S-ul; 2.1.2. M-ul nu acoperă S-ul; 2.2. pe suprafața S-ului există o deschizătură; 2.2.1. se formează deschizătura; 2.2.2. dispăre deschizătura; 2.2.3. M-ul modifică marginile S-ului; 2.3. cerul ca un spațiu interior plan, neted; 2.4. S conceptualizat ca stofă;

⁵ M și S, folosiți în terminologia școlii noastre cognitive, corespund, parțial, conceptelor *trajectory* (TR) și *landmark* (LM) folosite de R. W. Langacker (1999). Însă, în concepția lui R. W. Langacker, TR este strâns legat de mișcare, iar LM este punctul față de care TR se mișcă, deci relația S–M nu corespunde întotdeauna relației TR–LM.

⁶ De ex., în propoziția *Pune o carte pe masă*, polul S îl reprezintă *masa*, iar polul M, *cartea*, însă în enunțul *Pune masa pe covorul din colț*, *masa* devine polul M față de *covor*, în acest context polul S. Relația între ele se numește RAJTA ‘pe, peste’.

⁷ Poate părea contradictoriu ca un spațiu interior să fie plan, dar să luăm exemplul: *bekente festékkal a padlót* ‘a vopsit podeaua cu vopsea’, unde *beken* ‘a vopsi’ este compus din verbul *ken* ‘a unge’ și prefixul *be* ‘în(spre)’, care arată că acest spațiu este conceptualizat ca un spațiu interior, însă este plan pentru că nu avem un regim (cu sufix *-ba/-be* ‘înspre’) care să ne arate că M-ul a ajuns înăuntrul spațiului.

2.5. M-ul este inclus în verb⁸; 2.6. situația de a fi închis ca spațiu interior; 2.7. S-ul conceptualizat ca un spațiu interior-suprafață⁹.

În cadrul sensurilor figurate am delimitat două grupe mari: (a) conceptualizarea metaforică a conceptelor abstracte (în cadrul căreia se pot distinge următoarele subgrupe: 1.1. corpul uman/parte a corpului uman ca spațiu interior; 1.2. corpul uman/parte a corpului uman ca obstacol; 1.3. conștiința, memoria cuiva ca spațiu interior; 1.4. cuvântul, numele ca spațiu interior; 1.5. spații circulare; 1.6. expresii conținând M-uri conceptualizate ca alimente; 1.7. comunitate, lucruri conceptualizate ca o mulțime de elemente discrete, discontinue; 1.8. funcție/loc de muncă conceptualizat ca spațiu interior; 1.9. serviciu conceptualizat ca spațiu interior; 1.10. grație, încredere conceptualizat ca spațiu interior; 1.11. procesul muncii conceptualizat ca spațiu interior; 1.12. stare conceptualizată ca spațiu interior de tip apă; 1.13. caz, chestiune conceptualizat ca spațiu interior de tip apă; 1.14. proprietate conceptualizată ca spațiu interior), de asemenea (b) grupul spațiilor interioare și exterioare existente numai în modelul universului lingvistic, ceea ce urmează să prezint în continuare.

2. Spațiile INTERIOARE și EXTERIOARE în limba maghiară veche

Dimensiunile spațiale¹⁰ se află în legătură strânsă cu dimensiunile valorice¹¹, iar ele determină structurarea lingvistică. Aceste dimensiuni nu sunt izolate unul față

⁸ De ex., *bekaróz* ‘a umple cu pari un spațiu’ unde *be* este prefixul verbal, iar *karó* ‘par’ este substantivul din care s-a format verbul cu ajutorul sufixului *-z*.

⁹ De ex., *kivarr egy inget* ‘a broda o cămașă’, unde prefixul verbal *ki* ‘(spre) afară’ ne spune clar că trebuie să avem un spațiu exterior și unul interior, iar fața cămășii care este brodată este o suprafață, și nu un spațiu închis, deoarece nu avem regin (cu sufix *-böl/-ből* ‘din’) care să ne arate că M-ul iese din acel spațiu.

¹⁰ Dimensiunile spațiale corespund, în mare, metaforelor spațiale determinate de G. Lakoff și M. Johnson (1980), însă ele nu sunt considerate metafore în concepția școlii cognitive clujene. Noi vorbim mai degrabă de dimensiuni primare opuse (SUS/SUPERIOR–JOS/INFERIOR, ÎNĂUNTRU/INTERIOR–ÎNAFARĂ/EXTERIOR, PROXIMITATE–DEPĂRTARE), care determină structura conceptualizării noțiunilor abstracte. De ex., *felgyorsul* ‘a accelera’ și *lelassul* ‘a încetini’ ne arată că în limba maghiară iute, repede, accelerat se află la polul SUPERIOR (*fel* ‘în sus’ + *gyors* ‘rapid, accelerat’ + *-l* sufix verbal), deci legat de o dimensiune aflată undeva sus, față de încet, lent care se află la polul INFERIOR (vezi: *le* ‘în jos’ + *lassú* ‘încet, lent’ + *-l* sufix verbal). Însă acestea nu au niciun motiv în lumea „reală” să fie considerate valori legate de superioritate sau inferioritate; ele există numai în universul lingvistic.

¹¹ „Sensul valoric este partea sensului care ne arată în ce fel (puțin simplificat: în mod pozitiv sau negativ) se raportează o comunitate la obiectul unui semn. [...] Pe baza sensurilor valorice se dezvoltă o rețea aparte de relații, prin atracția valorilor solidare. Aceasta înseamnă că acele cuvinte care au un sens pozitiv prin asociere sunt legate de alte cuvinte cu sens pozitiv, iar cele negative cu alte cuvinte cu sens negativ. [...] Din punctul de vedere al modelului lingvistic, este important de știut că sistemul construit pe baza atracției valorilor solidare are un caracter expansiv, adică are o tendință hotărâtă de a extinde opoziția valorică a două grupuri la toate cazurile când două cuvinte sunt în relații complementare, adică cele două formează o entitate, excluzându-se unul pe celălalt (între ele existând o relație «sau-sau»). În acest fel, opoziția valorică apare și în cazul unor cuvinte a căror existență poate fi foarte greu de explicat în afara sistemului” (Szilágyi 1996, p. 11–13). Prin exemplele din limba veche

de celălalt, ci sunt în corelație. Dimensiunile spațiale KINT–BENT (EXTERIOR–INTERIOR) sunt strâns legate de dimensiunile valorice: ACTIV–PASIV, LUMINOS–ÎNTUNECAT etc.; de asemenea, și de dimensiunile spațiale PROXIMITATE–DEPĂRTARE, deoarece și dimensiunile spațiale sunt strâns legate între ele. În cadrul prezentării dimensiunilor valorice, disting două grupuri mari: expresiile legate de ACTIV–PASIV și cele legate de POZITIV–NEGATIV.

2.1. Expresiile legate de dimensiunea valorică ACTIV–PASIV

2.1.1. ACTIV : EXTERIOR – PASIV – INTERIOR

Dimensiunea valorică ACTIV–PASIV se structurează mai ales în spațiul SUPERIOR–INFERIOR (Fazakas 2007), dar se prezintă și în cazul dimensiunii EXTERIOR–INTERIOR. Deoarece este o valoare tipic atașată de verticalitate, se poate ca, pe orizontală, să fie reprezentat numai unul dintre poli. Activitatea legată de stări se structurează pe baza dimensiunilor ACTIV : EXTERIOR – PASIV : INTERIOR. În acest caz putem vorbi de două situații: TREZIE : EXTERIOR – SOMN : INTERIOR și SOBRIETATE : EXTERIOR – BEȚIE : INTERIOR.

Dihotomia TREZIE–SOMN este strâns legată de activitățile noastre cotidiene, care se structurează mai degrabă pe verticală; deci, fiind treji, suntem în poziția verticală, în sus, și suntem (de obicei) activi, iar când dormim ne situăm undeva jos și suntem inactivi (vezi doar Lakoff–Johnson 1980, p. 132). Apariția acestei dihotomii în dimensiunea EXTERIOR–INTERIOR este motivată de faptul că stările sunt conceptualizate tipic ca spații interioare de tip apă. Astfel când cineva se scufundă în somn (*belemerül az álomba*), ajunge într-un spațiu interior (și, în același timp, și într-un spațiu inferior), iar de acolo iese ca dintr-un spațiu închis. Verbele care ne arată această mișcare sunt: *bemerül* ‘se scufundă’, *kiócsúdik* ‘a se trezi din somn’, *kialussza magát* ‘a se sătura de somn’. Ex. 1590: Alomban *meroelt be* (Kár: Bibl. I. 608); 1843: első álmamat tökéletesen *ki aludtam* [Dés; DLt 65].

O parte a dihotomiei SOBRIETATE–EBRIETATE se structurează pe baza relației KINT ‘în interior’: *kijózanodik* ‘a deveni sobru’ (dar vezi expresia contemporană *beissza magát* ‘a deveni beat’): 1745: egészszen *ki jazonodásáig* [Kersec H; Ks 111 vegyes ir.]; 1845: egész nap többet *ki nem jazonodik* [Dés; DLt 591].

2.1.2. PROXIMITATE : INTERIOR

Locurile care sunt mai aproape de noi sunt conceptualizate ca fiind spații interioare. De aceea polul PROXIM (cel apropiat) se leagă de spațiul INTERIOR, iar, prin aceasta, și de relațiile HOZZÁ ‘spre ceva/cineva’, VISSZA ‘înapoi’, iar spațiul EXTERIOR este legat de polul ÎNDEPĂRTAT, care se structurează și prin relația EL ‘spre depărtare’ (Szilágyi 1996, p. 24–31). Pentru a argumenta existența PROXIMITĂȚII ca spațiu INTERIOR, atât în limba veche, cât și în cea contemporană avem

și contemporană, știm că, de ex., dimensiunea spațială SUS/SUPERIORITATE–JOS/INFERIORITATE este strâns legat de dimensiunea valorică ACTIV–PASIV și POZITIV–NEGATIV (Fazakas 2007). Deci *gyors* ‘rapid’ se situează la polul SUPERIOR–ACTIV–POZITIV, iar *lassú* ‘încet’ la polul INFERIOR–PASIV–NEGATIV. Însă nimic din afara limbii nu ne indică că acestea sunt legate de dimensiunile menționate, ele existând numai în limbă.

două verbe prefixate cu *be*: *beér* ‘a se întinde’ și *bevár* ‘a aștepta (ca cineva să ajungă undeva)’. Ex. mijlocul sec. 16: Menelaus hazához hoga *be ere* (CsomaK. 9); 1843: egy Préluka nevű hely [...] a’ Sárdi szomszédos Erdőkiig *bé érvén* [Kisfalud AF; EHA]; 1584: Sabo Mihalnakis Attak f. 3 *Be kel varny* [Kv; Szám. 3/XIV 22]; 1843: erre Nagyságod utasítását is örömezt *bé várnám* [F.zsuk K; SLt évr.] etc.

2.1.3. SIGURANȚĂ/ADEVĂR : INTERIOR – NESIGURANȚĂ/ASERVIRE : EXTERIOR

În legătură cu PROXIMITATE și INTERIORITATE, putem vorbi și de o INTERIORITATE „socială” (Szilágyi 1996, p. 26; Fazakas 2007, p. 209–212), atunci când siguranța se află undeva într-un loc INTERIOR, PROXIM, POZITIV, iar nesiguranța, starea de aservire, se află într-unul EXTERIOR, DEPĂRTAT, NEGATIV. Acest lucru este atestat de verbele următoare: *bebizonyít* ‘a dovedi’, *bebizonyul* ‘a se dovedi’, *bebizonyosodik* ‘a se dovedi’, *beigazodik* ‘a se dovedi; a se îndrepta înspre’, *kiszolgált* ‘a da’. Ex. 1582: az theorwenth Naponkent zorgalmatoson wgiekeze(m) *kj zolgaltatny* [Kv; TanJk V/3. 257b]; 1750: Néha elménk magától mindenbe *bé igazodik* (Fal: UE. II. 87. Kr.); 1765: testi-lelki békességünket *kiszolgáltattad* [RettE 195]; 1821: a kérelmes [...] ártatlanságát [...] igyekezzék *bebizonyítani* [Szászregén; TLt Praes. ir. 65/827]; 1871: e tény csakugyan *bebizonyul* [M.bikal K; RAK 289] etc. Datele vechi ne arată că spațiul EXTERIOR este mai devreme exprimat în limba maghiară, iar datele care arată existența în limbă a spațiului INTERIOR legat de siguranță și de adevăr apare mai târziu, numai în secolul 19.

2.1.4. ÎNTUNECAT : INTERIOR – LUMINOS : EXTERIOR

Cum am mai subliniat, structurarea expresiilor pe baza dimensiunii valorice ACTIV–PASIV este în strânsă legătură cu activitatea noastră din timpul zilei și cu pasivitatea nocturnă. Aceasta justifică, pe de o parte, faptul că dimensiunea ACTIV are legătură cu SUPERIORITATEA, PROXIMITATEA și POZITIVITATEA. Însă nu ne arată de ce ÎNTUNECATUL este INTERIOR și NEGATIV, iar LUMINOSUL se poziționează în EXTERIOR și este POZITIV, deoarece dacă INTERIORITATEA se leagă de spațiul mai apropiat de noi, ar trebui să fie mai aproape de polul POZITIV. Însă în limba maghiară există două tipuri de dimensiune INTERIOARĂ–EXTERIOARĂ (Szilágyi 1996, p. 26), iar, pe de altă parte, această conceptualizare se poate explica și prin faptul că, dacă ceva sau cineva se află într-un spațiu închis, interior, acela, de fapt, este și într-un loc întunecat, iar cel ce iese din acest spațiu ajunge într-un loc exterior și luminos. Următoarele expresii ne arată acest lucru: *besötétedik* ‘a se întuneca’, *besötétül* ‘a se întuneca’, *behomályoz* ‘a umbri, a întuneca’, *beszürkül* ‘a amurgi’, *kivilágosít* ‘a scoate la iveală’, *kivilágosodik* ‘a ieși la lumină’, *kiviláglik* ‘a reieși, adică a ieși la lumină’, *kifényesít* ‘a lustrui’, *kifehérít* ‘a înălbi’, *kifehéřítődik* ‘a se înălbi’. Ex. 1516–1519: Hogy *be setetw^{el}th vona*, meegh sem yewth vala [...] Jesus (JordK. 643); 1569–1571: valamij Beoreokeot adot [...] az varganak *ki feieritteny* [SzO II, 285]; 1664: affele aprosagh eleg eset az szomszedsagba(n) nemelik *ki vilagosodat* [Mv; MvLt 291. 400b]; 1761: este majd *bé szürkülő* idő tájban [Majos MT; Told. 35]; 1795: valami levélből *ki vilagosodnék* [Kv; JHb XL/8; 1831: még *bé se sötétedett volt* [Dés; DLt 332. 20]; 1832: öszve vetnök az

idei Vásznaak a Tavajival [...] *kinem fejeértöndhetett* eléggé [Torda; IB]; 1849: *kivilágland* hogy Kelemen Bénibe van a ravaszság [Kv; Végr. Vall. 34] etc. Exemplele date nu se referă numai la dihotomia LUMINOS–ÎNTUNECAT, ci și la LUCIOS–MAT, CULOARE DESCHISĂ–CULOARE ÎNCHISĂ, care, de asemenea, sunt strâns legate și se bazează pe experiența noastră din viața reală, cotidiană.

2.1.5. INVIZIBIL/NECUNOSCUT : INTERIOR – VIZIBIL/CUNOSCUT : EXTERIOR

Dihotomiile VIZIBIL–INVIZIBIL și CUNOSCUT–NECUNOSCUT se leagă prin dimensiunea valorică ACTIV–PASIV la EXTERIORITATE–INTERIORITATE. Szilágyi N. (1996, p. 29) vorbește despre legătura între VIZIBIL–INVIZIBIL și PROXIMITATE–DEPĂRTARE. Datele lingvistice însă ne arată că nu numai aceste dimensiuni sunt legate, ci există o legătură și cu SUPERIOR–INFERIOR (Fazakas 2007, p. 169–174, 196–197), dar și cu EXTERIOR–INTERIOR. Acestea se structurează prin metafora STARE ÎNCHISĂ CA SPAȚIU INTERIOR în cadrul expresiilor cu sens figurat. Astfel dacă cineva închide gura, informația nu poate să ajungă înapoi, sau, dacă își astupă urechile, informațiile de dinafară nu pot ajunge la el, dacă își închide ochii, tot ce este înapoi devine invizibil pentru el. Acestea apar în următoarele expresii: *bedugaszolja a szívét/értelmét* ‘a-și astupa inima/mintea’¹², *betartja a száját* ‘a-și ține gura’, *berekeszti a száját* ‘a-și astupa gura’, *beragasztja a száját* ‘a-și lipi gura’, *bedugja a száját/fülét/szemét* ‘a-și astupa gura/urechile/ochii’, *befogja a szemét/nyelvét/száját* ‘a-și închide ochii/limba/gura’, *betapasztja a szemét* ‘a-și astupa ochii’, *behunyja a szemét* ‘a-și închide ochii’ etc. Ex. 1450 k.: Isten *berekezett* orozlanoknac zaiokat (BécsiK. 146); 1517: Az restek, kyk az eo zyeveket, zayokat, kezeket *be rekeztük* istennek (DomK. 208); 1530–1531: *be dugazwlt* zzweth (ÉrsK. 421); 1635: Fu^oleidet *bezárlod-e* (Mad: Evang. 8); 1782: *mondottam, hogj fogja bé a száját* [Torda; KW] etc.

Așa cum am văzut în exemplele anterioare, M-ul este, de obicei, o informație, eventual un secret, care poate deveni cunoscut, vizibil în mai multe feluri. M-ul iese din interior cu ajutorul unui actor (în continuare A), și în acest caz verbele maghiare codifică și felul în care acest lucru iese la lumină: *kitesz* ‘a pune înapoi’, *kivisz* ‘a duce afară’, *kiad* ‘a da afară’, *kibocsát* ‘a emite’, *kiterjeszt* ‘a întinde, a răspândi’, *kihintezget* ‘a răspândi, a divulga’, *kimond* ‘a spune’, *kibeszél* ‘a divulga, a relata’, *kijelent* ‘a afirma’, *kikiált* ‘a trâmbița, a da în vileag’, *kinevez* ‘a dezvălui’, *kinyelvedik* ‘a bârfi’, *kikukorékol* ‘a trâmbița’, *kifecseg* ‘a divulga’, *kifejez* ‘a exprima’, *kifejt* ‘a expune’, *kihangoztat* ‘a spune cu voce tare’, *kihirdet* ‘a anunța’, *kihírel* ‘a anunța, a publica’, *kinyilvánosít* ‘a da publicității’, *kinyilatkozik* ‘a se clarifica, a ieși la iveală’, *kiprédikál* ‘a muștra pe cineva în cadrul prediciei’, *kipronunciál* ‘a pronunța, a spune în gura mare’, *kitrombitál* ‘a trâmbița’, *kidobol(tat)* ‘a anunța prin baterea tobei’, *kitálat* ‘a relata, a povesti’, *kiír* ‘a nota la vedere’, *kiábráz(ol)* ‘a reda’, *kiolvas* ‘a citi ceva din’, *kivádol* ‘a acuza’, *kimutat* ‘a arăta’, *kitud*

¹² Uneori este nevoie de o traducere mai aproape de expresia maghiară ca exemplele să fie mai bine înțelese și pentru cei care nu știu limba maghiară, deci ele nu corespund întotdeauna normelor limbii române literare.

‘a afla’. Ex. 1558: el Inditam Bölchessegemnek titkait *ky Jelenteny* [Nsz; MKsz 1896. 294]; 1586: Senki keozzullunk a’ Ceh titkát *ki ne uigie* [Kv; MészCLEv.]; 1618: Ha én azféle császár házában való titkos dolgokat *kibeszéllettem volna* [BTN² 144]; 1636: az fogoly Zabo Janost, Istvan Uram *ki praedikalla* [Mv; MvLt 291. 66b]; 1733: semmit *ki nem tálaltam* [Kv; Ks 99]; 1758: A posteritásom ezeknek posteritásánál vigyázza ha *kitudja*, ha reáakad [RettE 72]; 1811: Músám! *trombitáld ki*, hogy már vagyon készen! ... Bátran *trombitáld-ki*, hogy el-készítettük [ÁrÉ 89]; 1889: Ha az ember 36 esztendő, nem *kiabálja ki*, hogy házasodik [PLEv. 147] etc.

O altă cale de a scoate la iveală ceva, este prin expunere: *kitesz* ‘a pune la vedere’, *kirak* ‘a expune’, *kiállít* ‘a expune’, *kiakaszt* ‘a atârna la vedere’, *kiszegesz* ‘a fixa cu cuie undeva la vedere’, *kiad* ‘a da în vileag’, *kibocsájt* ‘a emite’, *kinyom(tat)* ‘a tipări’, *kiprotokolál* ‘a înregistra în proces verbal’, *kivicsorít* ‘a-și arăta colții’. Ex. 1570: Az vasar chymeret penigh az vasarbirak *ki tegyek* [Kv; TanJk V/3. 7a]; 1654: az Approbata Constitutioit az ország *kibocsáttá* nyomtatva [ETA I, 157 NSz]; 1712: oda nem tötte azt hogy nemes személy holot mindenkeppen maga nevét es conditioját *ki tész* [Torda; JHb LIV]; 1881: Az első ívet *kinyomták* [PLEv. 88] etc.

În subgrupa următoare am enumerat acele verbe care arată că M-ul iese la lumină prin intermediul unui A care spionează: *kinyomoz* ‘a cerceta, a depista’, *kiderít* ‘a descoperi’, *kitudakol* ‘a afla prin întrebări’, *kipuhatol* ‘a depista’, *kitapogat* ‘a tatona’, *kiszagol* ‘a mirosi’, *kikurkász* ‘a găsi scotocind’, *kivizsgál* ‘a cerceta’, *kivizslat-fürkész* ‘a elucida cercetând amănunțit’, *kitalál* ‘a descoperi’, *kiles* ‘a pîn-di’, *kiismer* ‘a cunoaște’. Ex. 1573: lesem ez eiel hogi ki Ieonenek de nem Ieozem (!) *ky lesni* [Kv; TJK III/3. 154]; 1653: addig olvasá a bibliát, hogy szépen *kitalálá* belölle a szombatos vallást [ETA I, 29 NSz]; 1758: dolgok(na)k *ki puhatolásában* [TL 169b]; 1879: Öcséd abból a szóból [...] nem kevesebbet *szagolt ki*, mint: eszed romlását [PLEv. 55] etc.

M-ul poate să iasă din spațiul exterior și fără intermediul unui A: *kimegy* ‘a ieși’, *kijön* ‘a ieși’, *kikel* ‘a ieși la iveală’, *kiüti magát* ‘a se dovedi’, *kijelenik* ‘a se arăta’, *kipattan* ‘a izbucni’, *kicsendül* ‘a ieși la iveală’, *kicsördül* ‘a ieși la iveală’, *kikerül* ‘a ajunge în afară’, *kibújik* ‘a ieși de sub, a răsări’, *kitetszik* ‘a se arăta’, *kivalósodik* ‘a ieși adevărul la iveală’, *kisül* ‘a se adeveri’, *kitűnik* ‘a reieși’, *kicégéreződik* ‘a ajunge de pomină’, *kivilágosodik* ‘a ajunge la lumină’, *kihíresedik* ‘a deveni rău famat’, *kihiredik* ‘a se răspândi’, *kihirdettetik* ‘a face cunoscut tuturor’, *kipublikáltatik* ‘a fi dat publicității’, *kituda(tta)tik* ‘a se afla’, *kitudódik* ‘a se afla’, *kiismerszik* ‘a deveni de recunoscut’, *kimutat(ja a foga fehérjét)* ‘a-și arăta adevărata față’. Ex. 1573: veot volt egy Bokor kapchot ... *ky Twdatot* hogi veres Peterneye volna [Kv; TJK III/3. 283]; 1657: annál inkább *kicégéreződik vala*^a [KemÖn. 300. – ^aI. Rákóczi György haldoklásának híre]; 1762: a dolog világosságra *ki jövé*n [Torda; TJKT V. 126]; 1880: *kisült*, hogy az egész zenebonának kezdője Törös Vig János volt [M.bikal K; RAK 347] etc.

2.2. Activitate legată de percepție

Deși și până acum – în cadrul prezentării activităților legate de stări – am vorbit și despre dihotomiile care pot fi legate de percepție (de ex. LUMINĂ–ÎNTUNERIC), a fost necesar să vorbesc despre aceste categorii acolo unde iese mai mult în evidență faptul că acele stări sunt legate de dimensiunea valorică ACTIV–PASIV mai strâns decât cele pe care le voi prezenta în continuare.

2.2.1. CURBAT : INTERIOR – DREPT : EXTERIOR

Așa cum arată și L. Páll (1999, p. 86):

„[...] în această grupă intră expresiile care dovedesc că un obiect perceput ca o linie dreaptă în interpretare primară se află într-o situație EXTERIOARĂ. Dacă aceasta se schimbă, adică din orice cauză obiectul nu mai este drept, atunci se curbează (*elgörbül* sau *begörbül*). Pe această bază, se poate afirma că, în timp ce percepem procesul curbării, îl percepem ca pe o mișcare dinspre interior spre exterior. Acest lucru este de înțeles, deoarece, dacă cineva curbează o sârmă, imediat se creează și un spațiu delimitat de alte spații de către sârma respectivă”.

Datele textelor vechi dovedesc același lucru. Aici putem enumera următoarele verbe: *begörbed* ‘a se curba’, *behorgad* ‘a se îndoi în formă de cârlig’, *befordít* ‘a întoarce înapoi’, *kiegyenesít* ‘a îndrepta’, *kinyújt(óztat)* ‘a îndrepta, a întinde’. Ex. 1585: *chak a’ kariat hogy ki Niútotta* [Kv; TJK IV/1. 496]; 1592: *Behorgadt szarvú: varus* (C); 1799: *a közép ujjátis ki nem egyenesitheti* [DLt]; 1844: *Az Enyedi Curialis helynek az Uttza felől valo ki egyenesítésére* [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] etc.

2.2.2. ȘIFONAT, ÎNCREȚIT : INTERIOR – NETED, PLAT : EXTERIOR

L. Páll (1999) denumește această grupă NETED CA SPAȚIU EXTERIOR, deoarece în materialul cules de el nu se aflau exemple care să ateste existența legăturii între spațiul interior și faptul de a fi ceva șifonat sau încrețit. Nu avem exemple numeroase, dar printre datele limbii vechi am găsit două verbe: *beráncol* ‘a încreți, a face pliuri’ și *besirít* ‘a tivi’, care dovedesc existența dimensiunii ÎNCREȚIT : INTERIOR în limba veche: 1592: *Berantzolható: plicatilis* (C); 1803: *Keszkenő kék sujtással bé siritve* [Harangláb KK; UnVJk 168]. Expresiile legate de spațiul EXTERIOR sunt și mai multe în vechime: *kisimít* ‘a netezi’, *kivasal* ‘a călca (rufe)’, *kitégláz* ‘a călca (rufe)’, *kinyújt* ‘a întinde (blatul)’, *kiterít* ‘a desface (ceva împăturit)’, *kifeszít* ‘a întinde’. Ex. 1619: *egy patens levelet [...] Szkender pasa kiterítvén* [BTN² 212]; 1780: *kére [...] egy ingit [...] meg száraszszam és ki simitsam* [Berekeresztúr MT; BetLt 6]; 1842: *Léány Testvéremnek köntösét téglázta ki* [Dés; DLt 85. 8] etc.

2.2.3. ASCUȚIT : EXTERIOR

Antonimul valorii ascuțite, faptul de a fi tocit, nu este legat de spațiul INTERIOR, ci de relația EL ‘îndepărtare de ceva’, dar starea de a fi ascuțit se structurează pe baza spațiului EXTERIOR în universul lingvistic. Unele verbe – făcând excepție *kiélesít* ‘a ascuți’, *kihegyesít* ‘a ascuți’, *kihegyesül* ‘a deveni ascuțit’, *kihegyeződik* ‘a deveni ascuțit’, *kipödör* ‘a-și ascuți (de fapt a răsuți) mustața’, *kiver vmit* ‘a netezi cu

ciocanul’ – sunt derivate din numele ustensilei cu care un obiect este ascuțit: *kiköszörül* ‘a ascuți la tociță’, *kireszel* ‘a pili’. Ex. 1710: Csáky László *kiköszörültette volna* a kardnak élit [CsH 122]; 1864: 8 ocska Srofos patkonak a grifje *kielestése* [Kv; TGsz 37] etc.

2.2.4. ÎNGUST : INTERIOR – LARG : EXTERIOR

Starea de îngust legată de INTERIOR în limba contemporană se regăsește numai în verbul *beszűkül* ‘a se îngusta’. În limba veche, verbele *bevonódik* ‘a se îngusta’ și *beszorul* ‘a se îngusta’ pot fi enumerate în această grupă¹³. Ex. 1582: valahun *bezorult* az vth [Kv; TanJk V/3. 250b]; 1669: Ha pár hágyma vízzel kened az aszszony méhét hó száma után, a *bé-vonodot* méhet meg-tégittyá (Nad: Kert. 307). Printre verbele prefixate cu *ki* le putem enumera pe următoarele: *kitágít* ‘a dilata’, *kitágul* ‘a se dilata’, *kiszélesít* ‘a lărgi’, *kiszélesedik* ‘a se lărgi’, *kiterjed* ‘a se întinde’, *kiterjeszt* ‘a întinde’, *kiterül* ‘a se întinde’. Ex. 1582: valahun *bezorult* az vt oth *tagychak ky* [Kv; TanJk V/3. 250b]; 1662: Várad várának árkat [...] nagyon *kiszélesítvén* [SKr 297]; 1771: az also vége a Berek helyyin *ki széllyesedik* [Marosjára MT; EHA]; 1843: a kinyomozást *ki nem terjesztetem* [VKp 135] etc.

2.2.5. DENS : INTERIOR – RAR : EXTERIOR

Datele limbii vechi atestă numai existența dimensiunii EXTERIOARE (*kiritkáz* ‘a rări’, *kigyérít* ‘a rări’); de ex. 1788: Egy pár duplás Patyolat Tászli, hozzá valo belső gallérral, *ki ritkázva* [Mv;TSb 47]; 1853-1859: Agyagas nevű *kigyéritett* Szálás Csere erdő [Mezőkölpény MT; MREmLt] etc.), dar în limba contemporană deja există și expresii care să ne arate că starea de dens se leagă de spațiul INTERIOR: *besűrűsödik* ‘a deveni mai dens’, *besűrít* ‘a îngroșa, a condensa’.

2.2.6. TARE : INTERIOR – MOALE : EXTERIOR

Existența dimensiunii valorice TARE : INTERIOR – MOALE : EXTERIOR în limba veche este atestată numai de un exemplu cu verbul *kienged* ‘a se muia’: 1807: Meg fagyott reggelre jotskán, de délután *ki engedett* és szelid idő volt [Dés; KMN 269]. Însă datele contemporane ne arată că, între timp, numărul verbelor prefixate cu *be* și/sau *ki* a crescut: *kilágyul* ‘a se (în)muia’, *kilágyít* ‘a face să devină moale’, *kipuhul* ‘a se înmuia’, *kipuhít* ‘a face să devină (mai) moale’, *kienged* ‘a se muia, a se dezgheța’, *kiengesztel(ődik)* ‘a împăca’, *bekeményedik* ‘a deveni mai tare/dur, a se întări’, *bekeményít* ‘a întări, a apreta’, *befagy* ‘a îngheța’. Astfel astăzi această dihotomie există în universul limbii maghiare.

2.2.7. CALD : INTERIOR – RECE : EXTERIOR

Dimensiunea valorică CALD : INTERIOR – RECE : EXTERIOR nu este atât de evidentă pe baza datelor nici ale limbii vechi, nici ale celor din limba contemporană. Deoarece, pe de o parte, existența în limba veche a verbelor *befűt* ‘a face foc/cald’, *befül* ‘a se încălzi/aprinde’ și existența celor din limba contemporană: *bemelegedik* ‘a se încălzi’, *bemelegít* ‘a încălzi’ atestă existența dimensiunii CALD : INTERIOR, și existența verbului *kihűl* ‘a se răci’ ne indică dimensiunea RECE : EXTERIOR; pe de

¹³ Starea de îngust se leagă mai degrabă de relația ÖSSZE ‘aproape, împreună’ atât în limba veche, cât și în cea contemporană.

altă parte, avem de a face și cu verbul *kimelegedik* ‘a se încălzi’. L. Páll arată, corect, că

„[...] în cazul verbelor *kimelegít/kimelegedik* avem de a face cu alte reguli, fiindcă aici este vorba de o regulă de scurtare a expresiei: *kimelegedik* = căldura umple S-ul respectiv” (Páll 1999, p. 108).

Deci acel *ki* nu se referă la un spațiu exterior, ci la faptul că spațiul interior este umplut pe deplin de căldură și, în consecință, nu este în contradicție cu dimensiunea valorică arătată, ci este vorba de o altă subgrupă semantică. Ex. 1561: *a be fű^eito^t kemeicze* (Mel: Préd. 26); 1673: *A szoba a kemenczével melegedik meg, bé fű^el* (Com: Jan. 108); 1823-1830: *Ott kiégvén s kihűlvén teszik másik hasonló kemencébe* [FogE 207]; 1838-1845: *Süvegalakú köbura, melyet kimelegítvén* [MNyTK 107. 30] etc.

2.2.8. UMED, UD : INTERIOR – USCAT : EXTERIOR

În cazul dimensiunii valorice UMED, UD : INTERIOR – USCAT : EXTERIOR, limba veche nu ne furnizează verbe prefixate cu *be*, însă acestea se găsesc în limba contemporană: *bevizez* ‘a uda’, *benedvesít* ‘a umezi’. Avem, totuși, trei verbe prefixate cu *ki* în limba veche: *kiszáraszt* ‘a usca’, *kiaszik* ‘a se usca’, *kiaszal* ‘a usca’. Ex. 1716: (A szőlő) igen sok *ki aszot* [Szentdemeter U; Ks 96]; 1853: *a’ pintzébe vadnak uj kàrtyák azt ... ki szárasztani* [Kv; Pk 6] etc.

2.3. Expresii legate de dimensiunea valorică BUN–RĂU

În cazul dimensiunii valorice BUN–RĂU, în majoritatea cazurilor avem de a face cu exemple ce se leagă de polul EXTERIOR, AȘA cum arată exemplele de mai jos.

2.3.1. BUN : EXTERIOR

În acest caz, *M* este, de obicei, o greșală, o eroare, un defect care este corectat, reparat de un *A*: *kijavít* ‘a corecta, a îndrepta’, *kireparál* ‘a repara’. De asemenea, percepția noastră asupra unei greșeli este foarte asemănătoare cu cea asupra unei lipse, deci și verbele *kifoldoz* ‘a petici, a cârpi’, *kipótol* ‘a completa, a repara’ aparțin acestei grupe (cf. și Páll 1999, p. 107). Ex. 1689: *bötsú szerent való arrat tartozik ki potolni* [Gálfva MT; Pf]; 1798: *két-két ablakok [...] Táblátskák, mellyek papirossal vagynak ki földözva* [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]; 1869: *A harangláb kijavíttatása* meghagyatik [Noszly SzD; ETF 107. 31] etc.

2.3.2. MURDAR : INTERIOR – CURAT : EXTERIOR

Existența acestei dihotomii în limba veche este atestată de următoarele verbe: *bemockol* ‘a murdări’, *bemockosodik* ‘a se murdări’, *bepiszkol* ‘a murdări’, *berútol* ‘a murdări’, *berútít* ‘a murdări’, *beszennyez* ‘a mânji, a păta, a murdări’, *kitisztít* ‘a curăța’, *kitisztul* ‘a se curăța’, *kitisztál* ‘a clăti’, *kimos* ‘a spăla’, *kimosdik* ‘a se spăla de ceva’, *kiszappanyoz* ‘a curăța cu săpun’, *kitakarít* ‘a face curat’, *kisúrol* ‘a curăța prin frecare’, *kiseper* ‘a mătura’. Ex. 1570: *ew az Barom Alliat Thyzitya volt ky* [Kv; TJK III/2. 187]; 1604: *Bé-mockol* a hivság benünket (Pázm: KT); 1797: *A Szakatsnak valami Fejér neműinek ki szappanyozasaért* [Szság; IB. C. CXLIV/22]; 1855: *A szobákat kimeszeli, kisúrolja* [ÚjFE 181] etc. Cele mai multe verbe din această grupă se folosesc și în limba contemporană.

2.3.3. DEȘTEPT : EXTERIOR

Faptul de a fi deștept se leagă de dimensiunea valorică BUN și de spațiul EXTERIOR: *kitanul* ‘a învăța o meserie’, *kipalléroz* ‘a cultiva (pe cineva)’, *kiképez* ‘a pregăti, a instrui’. Ex. 1657: igen *kitanulta vala* az keresztény világnak állapotját [KemÖn. 184]; 1847: arra hol *képezte ki* magát [VKp 167-8] etc. Contrar cu ceea ce știm din lumea „reală”, anume că acele cunoștințe pe care le dobândim într-unde în capul, în mintea noastră, deci într-un spațiu interior, în universul lingvistic maghiar lucrurile, faptele cunoscute, știute se leagă de polul EXTERIOR al dimensiunii spațiale, deci faptul de a fi deștept se așază pe polul exterior al spațiului.

3. Concluzii

În ceea ce privește schimbarea diacronică a limbii maghiare, analiza ne arată că putem distinge trei grupe: (a) în prima grupă intră acele subgrupe care sunt prezente de mult timp în limbă, iar, din punctul de vedere al categoriei, nu putem vorbi de schimbare, deoarece amândouă polurile sunt reprezentate și în limba veche, și în limba contemporană¹⁴; (b) în grupa a doua putem include acele spații, INTERIOARE sau EXTERIOARE în universul lingvistic, în cazul cărora în limba veche numai unul dintre poli era reprezentat, însă aceștia s-au întregit prin reprezentarea polului opus; (c) în cea de a treia grupă putem enumera acele expresii care se grupează în jurul unui singur pol al dimensiunii, deci se leagă ori de polul INTERIOR, ori de cel EXTERIOR, iar polul opus este reprezentat într-o altă dimensiune spațială (de ex., SUPERIOR–INFERIOR sau PROXIMITATE–DEPĂRTARE).

Dimensiunile valorice structurate pe baza spațiului EXTERIOR sunt următoarele: rar, moale, uscat. Astăzi dihotomia este întregită, deci avem de a face și cu DENS : INTERIOR; DUR : INTERIOR; UMED, UD : INTERIOR. Pe baza a patru dintre subgrupele prezentate, pot afirma că nu numai în limba veche, ci și în limba contemporană avem de a face cu o reprezentare parțială, deoarece pe baza atracției valorilor solidare expresiile se structurează după două dimensiuni diferite: astfel SOBRIETATE : EXTERIOR – EBRIETATE : INTERIOR, deși în argoul contemporan a apărut un verb prefixat cu *be*: *beissza magát* ‘a se îmbăta’. Opusul expresiilor grupate în ASCUȚIT : EXTERIOR, BUN : EXTERIOR și DEȘTEPT : EXTERIOR se structurează în jurul polului DEPĂRTARE din dimensiunea spațială PROXIMITATE–DEPĂRTARE: TOCIT : DEPĂRTARE (cf. *eltompul* ‘a se toci’, *eltompít* ‘a toci’), RĂU : DEPĂRTARE (cf. *elromlik* ‘a se strica’, *elront* ‘a strica’); PROST, STUPID : DEPĂRTARE (cf. *elbutul* ‘a deveni prost, a se îndobitoci’, *elbutít* ‘a prosti, a îndobitoci’).

În general, se poate conchide că polul EXTERIOR este mult mai bine reprezentat decât polul INTERIOR, atât în limba veche, cât și în cea contemporană. Aceasta, probabil, se datorează dimensiunii valorice INVIZIBIL, NECUNOSCUT : INTERIOR –

¹⁴ Singura schimbare sesizată este în cazul verbelor de bază, a căror formă și/sau sens s-a modificat între timp sau care au dispărut. Însă aceste fenomene nu influențează grupul semantic, deoarece putem vorbi numai de o schimbare în numărul expresiilor.

VIZIBIL, CUNOSCUȚ : EXTERIOR, deoarece tot ce este vizibil și cunoscut se leagă de spațiul EXTERIOR, și în acest fel putem vorbi mult mai bine sau putem denumi mult mai ușor acele lucruri care ne sunt vizibile, cunoscute, decât de cele care sunt ascunse percepției.

SURSE. ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

SzT = *Erdélyi magyar szótörténeti tár I–XIV* [Dicționarul istoric al lexicului maghiar din Transilvania], vol. I–XIV, Editura Kriterion–Akadémiai Kiadó–Asociația Muzeului Ardelean, București–Budapest, 1976–2014 (redactori-șefi: Szabó T. Attila, vol. I–VIII; Vámszer Márta, vol. IX–XI; Kósa Ferenc, vol. XII; Fazakas Emese, vol. XIII–XIV).

NySz = Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, *Magyar nyelvtörténeti szótár* [Dicționarul istoric al lexicului maghiar], vol. I–III, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1890.

*

Benkő (ed.) 1991, 1992, 1995 = Benkő Loránd (ed.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana* [Gramatica istorică a limbii maghiare], vol. I–II/1–2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 1992, 1995.

Fazakas 1996a, 1996b = Fazakas Emese, *A nyelvi világmodell ideje a kései ómagyar kor nyelvelvékeinek tükrében (I, II)* [Timpul reflectat în limba maghiară a sec. XIV–XVI], în NyIrK, XL, 1996, p. 25–41, 161–179.

Fazakas 2003 = Fazakas Emese, *Új utak a nyelvtörténeti anyagok feldolgozásában* [Noi tendințe în analiza textelor vechi], în Büky László, Forgács Tamás (ed.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei*, vol. III. *Magyar és finnugor jelentéstörténet* [Noile rezultate ale istoriei limbii, vol. III. Semantică maghiară și finougriacă], Szegedi Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, p. 15–21.

Fazakas 2007 = Fazakas Emese, *A fel, le és alá igekötők használat köre a kései ómagyar kortól napjainkig* [Aria de folosire a prefixelor maghiare verbale *fel, le* și *alá* din sec. XVI până astăzi], Editura Muzeului Ardelean, Cluj, 2007.

Kiss–Pusztai (eds) 2003 = Kiss Jenő, Pusztai Ferenc (eds), *Magyar nyelvtörténet* [Istoria limbii maghiare], Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Lakoff–Johnson 1980 = George Lakoff, Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago–London, 1980.

Langacker 1999 = R. W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. II. *Descriptive Application*, Stanford University Press, Stanford, California, 1999.

NyIrK = „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények”, I, 1956 și urm.

Páll 1999 = Páll László, *A BENNE viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben* [Structura semantică a relației BENNE ‘în’ în limba maghiară contemporană]. Disertație de masterat, UBB, Facultatea de Litere, Cluj, 1999.

Soltész 1959 = Soltész Katalin J., *Az ősi magyar igekötők* [Cele mai vechi prefixe verbale maghiare], Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.

Szilágyi 1996 = Szilágyi N. Sándor, *Hogyan teremtsünk világot?* [Cum să construim lumea limbii?], Erdélyi Tankönyvtanács, Cluj-Napoca, 1996.

BENT–KINT ‘INTERIOR–EXTERIOR’ RELATION
WITHIN THE ABSTRACT USAGE OF HUNGARIAN PREFIXATED VERBS.
DIACHRONIC AND COGNITIV APPROACH.

(Abstract)

The study is part of a broader research. The aim is to answer the questions: how were/are these verbal prefixes used; why do verbal prefixes connect to the verbs they were/are attached to; why has a verb changed its prefix in time while the meaning has remained the same? The questions – as I have shown in my previous papers (Fazakas 1996a, 1996b, 2003, 2007) – can be partially answered by using a new perspective that is the methods of cognitive semantics in Hungarian historical linguistics. The present study is focusing on abstract usage of the verbal prefixes *be* ‘into’ and *ki* ‘out of’ between 15th and 20th centuries.

Cuvinte-cheie: *lingvistică diacronică, semantică cognitivă, verbe prefixate în limba maghiară, conceptualizarea noțiunilor abstracte.*

Keywords: *diachronic linguistics, cognitiv semantics, Hungarian prefixated verbs, conceptualization of abstract notions.*

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
fazakasemese@gmail.com*